

Enhörna Hembygdsförening

ÅRGÅNG 3, NUMMER 4

DECEMBER 2001

God Jul och Gott Nytt År

"Hembygdsjulgranen" vid Lill-Ahls korset.
Lars-Erik Söderbaum, Kjell Nilsson och
Åke Lundqvist är faddrar till granen

Julhalmen och en kärve under bordet lades ut innan man åt på julafton. Det var långhalm, som sparades vid tröskningen, men ej sista kärven. Tredjedag jul tog så "golvhalmen" bort, men kärven under bordet låg kvar längre.

Ingen julgran. Man hade bara en brasa i den öppna spiseln och hemstöpta talgljus, tjockare än vanligt.

Uppt. år 1926 av Anna Arwidsson efter fru Anna Math. Ek, f. år 1856 i Y-Enhörna.

Gammeldags Julmarknad

Teaterföreningens traditionella julmarknad på Årby loge är i år
Söndagen den 16 december, mellan 13.00 och 16.00.

Hembygdsföreningen kommer som vanligt att medverka med försäljning av skrifter och böcker med Enhörna anknytning samt givetvis föreningens populära vykort med motiv från Enhörna.

Under hösten har Sven-Erik i styrelsen gått igenom ett massa säckar och kartonger, en del skänkta andra hittade på museets vind. I dessa har han funnit ett antal gamla vecko- och dagstidningar från början av 1900-talet och framåt. Ett urval av dessa kommer vi att sälja på marknaden.

Julklappstips: ett par veckotidningar från mottagarens födelseår!

VÄLKOMMEN

Något om Över-Enhörnas kyrkorgelhistoria under 1800-talet

År 1810 började orgelverket i Över-Enhörna kyrka bli åldrat och i behov av översyn. Orgelbyggare A Svanström kallades till socken på sommaren. Öfver-Enhörna debiterades "För hitresan och Orgelverkets besiktning Banco 1 Rd 16s Verkets Reparation och förbättring - 20 Rd - Summa 21Rd 16s." Summan qvitterades i Öfver-Enhörna Prästgård den 25 Augusti 1810.
"Upviste vid Sockenstämman d. 12 Maji 1811."

Men socken beslutar att en ny orgel behöver införskaffas. Jr: S. Silverstolpe ritar det nya orgelverket "hvilken ritning, dermed församlingsboerne förklarar sig nöjde."

Den tidigare anlidade orgelbyggaren A Svanström bygger den nya orgeln.

"De Tvåhundra Riksdalern Bco, som enligt upgjordt Contract emellan Öfver Enhörna församling och mig, i forskott till Materialers upköpande till Orgelverket skulle lemnas, har jag af Prosten Nylund bekommit och qvitterar.

Öfv. Enhörna prostgd den 10 Jan 1822 A. Svanström
Såsom Vittnen:

F, Lönngren
Inspektör

N, Östling
org: och klockare

Till ofvanstående 200 RD Bco äro 120 RD tagne af kyrkans Cassa; och de 80 gifne af H Grefskapet på Ekensberg --
Eric Nylund."

*Julottemorgon Över-Enhörna kyrka
c:a 1980*

"Till ytterligare afbetalning för det Orgelverk, som jag i sommar upført i Öfver Enhörna kyrka, har jag under nedanskrefne dag emottagit Contant: Ett hundrade femtio Riksdaler Banco; och dertill det gamla Orgelverket, värderadt till femtio Riksdaler Banco; och således en Summa af Tvåhundra Riksdaler Banco, som härmed qvitteras. ÖfverEnhörna Prestgård den 13 October 1822.
Sgr 200 RD_ Bco. A. Svanström

Vittnen:

J Björkegren
KyrkoRåd

Lars Enqvist

Till dessa 150 Riksdaler äro 80 RD_ tagne af Kyrkans Cassa; och 70 Dco lemnade af Högvälborne Grefven Gyldenstolpe på Ekensberg.

Nylund."

Orgelbyggare A Svanström ersattes sammanlagt med 600 Riksdaler. Slutsumman betalas den 10 Augusti 1823. 100 RD "tagne af Kyrkans Medel, och 100 utlaggde af H.H. Grefve Gyldenstolpe för församlingens Räkning." Lars Enqvist erhöll för orgelverkets målning Rd 5 - 32 och i arbetslön 4 RD.

Direct Musicas J. E Törnquist i Strengnäs erhöll "i betalning 5 RD= 32 S Banco" "för afsyningen å Öfver Enhörna Kyrkas nybyggda Orgelverk."

Nå, ingen skulle tro att Över-Enhörnas orgelbekymmer var lösta för evärdeliga tider. Vid Valborgsmässa sockenstämman med Öfver-Enhörna Församling den 30 Juni 1854 behandlades orgelbryderierna. "Om vår kyrkas Orgel förekom en allvarlig och betänksam överläggning. Att det gamla orgverkets sönderdelade tungor och stämmor börgat bli mållöse till stor del, eller givande ifrån sig missljud, villoljud och oljud, därom hade örat så mångåriga rön att ingen mänskotunga ville försvara det nuvarande orgverkets ändamålsenlighet. Va tonerna beträffade vore det icke fullt värdigt ett rum i Guds hus, där all tanke bör lyftas uppåt och icke sänkas nedåt."

----- "vå kyrkas gamla orgverk icke är ett konstverk av mänskohand, utan ett Juskarverk, som ingen gódkänd och pålitlig orgbyggare vill taga om händer, så övergav man förslaget om det gamlas omarbete och reparation, beslutades, att så fort sig göra låter gå i författning om anskaffande av ett nytt orgverk vartill

Direktor Musciy & Canty Herr pastor Lindberg i Strängnäs givit kostnadsförslag i ett för allt uppgående till omkring 2000 Rdr Rgs och disponera sex stämmor - - -"

Förutom medel från kyrkokassan och kollekt förband sig kammarherren af Forselles, patron Bergstedt, socknens övriga hemmansägare och brukare samt kyrkoherde Larsson för årliga bidrag.

Mellan åren 1874 och 1900 finnes bevarade diverse räkningar och kvittenser från renoveringar, "rengöring och omstämning af församlingens kyrkas orgel."

Orgelbyggare P S Åkerman och H Eric Åkerman erhåller 72 kronor för renovering och 7 kronor i reseersättning år 1875. Vid samma tillfälle får läraren Anton Flammén för "Rum, städning och kosthåll till 2nde Orgelbyggare i 4 dagar á 1,75 pr man. Summa 14 kronor." Dessutom "För trampning af bälgen vid Orgelverkets stämning i 3 dagar 1 krona 50 öre Öfv. Enhörna d. 17 Sept 1875 Qviteras Per Larsson Orgeltrampare."

Klockare P G Larsson, som var händig med det mesta, renoverade orgeln i Över-Enhörna kyrka vid flera tillfällen. Bl a utförligt kostnadsförslag finnes bevarat.

Tänk den som kunnat nå bakåt i tiden för att få uppleva ljudet av alla de orglar som ljudit i Öfver-Enhörna Kyrka!!

Barbro E Sjöström

Julseder från 1800-talets Över-Enhörna

Tre gånger om året, nämligen julafton, nyårsafton, och fettisdagskvällen åto bönderna tillsammans med tjänarna. Eljest åt husbondfolket för sig.

Under julen höllos danssammankomster i gårdarna. Som hvarje gård skulle ha en sådan danstillställning fortvarade dessa juldanser till inpå nyåret. Hela socknens ungdom samlades till dessa fester. (Socknen är icke stor/ 633 inv. år 1889 antn.) På danslokalen bjöds på stora kringlor (af vanlig kringelform) samt på s.k. kallskål hvari brödet betades.

Till julen stöptes julljus hvilka nedtill blefvo mycket grofva. De voro tre- eller stundom fyr-greniga.

Till jul var i gamla tider nästan alltid trösken utförd. Ur det sista d.v.s. det djupast liggande lagret i loggolfvet utvaldes julkärfven. Denna intogs av drängen på julaftonen och lades under julbordet, hvilket invid golfvet var försedt med en särskild plan. - - -

Af de bästa stråna i julkärfven gjordes en liten, omkring 16 cm hög docka, som kallades stump-lisa. Med denna utfördes en lek. Figuren ställdes på golfvet, och sedan skulle hvar försöka att med händerna på ryggen, böja sig framåt så att han kunde gripa figuren med munnen och sedan åter resa sig. De allra flesta tumlade förstäss över ända.

Utom "stumplisa" gjordes af halm från julkärfven äfven en annan figur "kallad skomakarn". Denna var mellan 40-50 cm hög. med denna lekte man en lek, som hette "sticka skomakarn". Två personer ställde sig rygg mot rygg med en stång mellan sina ben och halmfiguren framför den ena. Denna skulle nu söka hindra den andre att med stängen peta omkull halmdockan.

Julhalm utbreddes på julaftonen tjockt på golfvet. Sedan på juldagen bortogs denna, och endast ett tunt lager af långa halmstrån utbreddes. Detta kvarlåg till inpå nyåret.

Julgran var i gamla tider icke i bruk. Den lät ej förena sig med bruket av julhalm på golvet. Först på 1860-talet (trodde sagesmannen) begynte man använda julgran.

Uppt. år 1911 av N. E. Hammarstedt efter Johan Jansson i Öfver-Enhörna f. 1830.

-Sammandrag från *Hammarstedtska arkivet*.

Juldans på Ekensberg

"Ungdomen oppi stenhuset fick bjuda opp andra ungdomar. Det var kaffe, dans, och dricka och smörgås och sen var det en sorts kaka en gång - och kaffe efteråt. Så fick vi dansa i flickernas rum, det låg tre flicker i ett rum. Kammarjungfrun hade sitt rum, ena husan hade sitt. Betjanten hade sitt."

-Meddelare Matilda Vanselin, född 1861.

"Det var en julfest på Ekensberg- Jag minns - det var efter jul, det var i det stora rummet på nedre botten, där dansa di, det var i strykrummet. Löjtnanten dansa med dom. Jag minns han dansa med mamma, di var barndomsbekanta. Mammans far hade varit kusk ve Kolsva bruk, som kammarherr af Forselles hade ägt förut."

-Meddelare Ida Johansson, född 1877.

Föreningens informationsblad har nu snart kommit ut i sin tionde upplaga. Bladet har mött stor uppskattning bland medlemmar och andra Enhörnabor, som nu förhoppningsvis mer än tidigare känner att de har en inblick i föreningens verksamhet. Den uppmärksamme läsaren anar givetvis ett mönster i bladets upplägg: Omkring fyra nummer per år, lagom i tid att annonsera några av våra större fasta aktiviteter. Hittills har innehållet bestått i ungefär hälften aktuellt, hälften historiskt material. För det sistnämnda tackar vi speciellt våra trogna Barbro E Sjöström och Bertil Wallin som gör en stor insats med forskning och skrivande. Hoppas att de kan och vill bistå oss länge än!

Som historiskt intresserad tycker jag att det är ett nöje att få ta del av deras större som mindre "folklivsskildringar". Inte ens en förminnesdåre som undertecknad kan ju komma ifrån att det är människorna bakom verken och skedena som är de värdefulla. Dessvärre glöms människor bort snart efter färdigt dagsverke, särskilt de utan högre titlar. Därför får vi vara tacksamma mot de nitiska präster och ämbetsmän som sedan Gustav Vasas dagar försökt hålla koll på sina hjordar; deras inkomster, soldatämnen och själars frälsning. Deras mer eller mindre torftiga anteckningar är grunden för vår vetenskap om den "vanliga människans" liv under snart femhundra år.

Genom Barbro och Bertils forskande i olika arkiv får vi en direkt inblick i Enhörnabornas verklighet; i tidernas sociala förhållanden, arbete och förtjänster, språk och värderingar. De många gånger oerhörda skillnaderna gentemot idag blir uppenbara och allt blir levande genom namnen på människor, och på de platser som vi känner så väl. Det var inte så länge sedan Sverige var ett helt annat land, och Enhörna var en helt annan plats att leva på. På många håll i världen är framstegen inte lika tydliga, vilket vi bör ha i åtanke, nu vid jul om inte förr.

Kanske är det mer som en kuriositet vi publicerar "gamla julseder" och liknande, men i vår iver att inte romantisera det som varit, glömmet vi ofta bort vad det var som gjorde människornas liv värt att leva. Det kan ju inte enbart varit tanken på ett kommande himmelrike som fick människorna att orka med slit och fattigdom. Lekar och liknande från förr kanske inte verkar så lockande på oss med dagens nöjesutbud, men aktiviteten som sådan var kanske inte det viktigaste. -Snarare möjligheten att få umgås med andra under lediga former: "Jag tyckte mig rik, då jag träffade en annan: man är mans gamman" (människan är människans glädje) som det formulerades i Havamal för 800 år sedan eller mer. Sådan rikedom var kanske vanligare förr?

Det historiska materialet kommer vi alltså att fortsätta med. Trots detta vore det ibland önskvärt med en större andel nutidsmaterial. Trädvårdsföreningens aktiviteter och Olle Karlssons artikel om busshållplatsen är goda exempel, vilka kanske kan inspirera till flera stordåd till Enhörnabornas glädje. Vad gör styrelsen undrar väl en del fortfarande, vilket vi kan bli bättre på att delge medlemmarna. Vad gör medlemmarna? Uppslag borde inte saknas. Det mesta är välkommet!

Eder tillgivne Redaktör Johnny Länn

Juldanser.

"Juldanserna börja annandag jul, först hade grabbarna en dans annandag jul, så vart det lite kvar och då fick flickorna ha en dans på det. Pojkarna la ihop och bjöd flickerna, te börja me bruka di ha mat, di kunde lägga ihop pojkar och flickor, söner och drängar, då hade flickerna med sej och bjöd av också. Sedan hade di var och en för sej, börja 7 - 8 på kvällen, och dansa så det räckte te mjölkningdags på måron. Ibland kunde ett par pojkar följa flickan hem och mjölka."

Gubbstötar.

"Gubbstötarna var efteråt, di börja efter trettondan, då var det di äldre, di gifta, som gick ihop och dansa. Di hade mat och fullt kalas ibland."

-Meddelare Fredrik Andersson, Lida född 1860.

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05
Johnny Länn, vice ordf	tel: 550 492 26
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30
Sven-Olof Svensson, kassör	tel: 550 440 04
Håkan Andersson	tel: 550 449 71
Mona Elveskog	tel: 550 420 28
Kristina Ingårda	tel: 550 420 01
Åke Lundqvist	tel: 550 449 73
Åke Myrenäs	tel: 550 672 37
Sven-Eric Åkerman	tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna

Medlemsavgiften är 100:-/år (familj)
Postgiro 23 89 45-0, Bankgiro 822-6565